

Ekonomik ve Sosyal Düşünce Araştırma Geliştirme Vakfı

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Dr. Bilal Bağış

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler...

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Brexit: yol ayırımı

Büyük Britanya, 23 Haziran'daki tarihi referandum ile 28 üyeli AB'den kopma yönünde tercihte bulunan ilk ülke oldu. 43 yıllık evlilik, %52'lik Brexit desteğiyle, boşanma aşamasına taşınmış oldu. Bundan sonraki süreçte; Lizbon Anlaşması'nın 50. maddesi uyarınca, Brexit için süreç başlatılmış olacak.¹

Brexit belirsizliği, yeni dönemde, küresel piyasaları etkileyen temel dinamiklerden biri olacak. Britanya'nın AB'den kopma yönünde karar vermesi; Türkiye gibi henüz kapıda bekleyen ülkeler için de bir çok dersler barındırması bakımından oldukça önemli. Bu yüzden de, Britanya'nın AB'den kopuşunun (Brexit) olası etkileri önümüzdeki uzun dönemin en önemli tartışma konularından birini oluşturacaktır.

Bunca derin etkiler oluşturan Brexit'in temel nedenleri olarak aşağıdaki sorunlar ne çıkıyor:

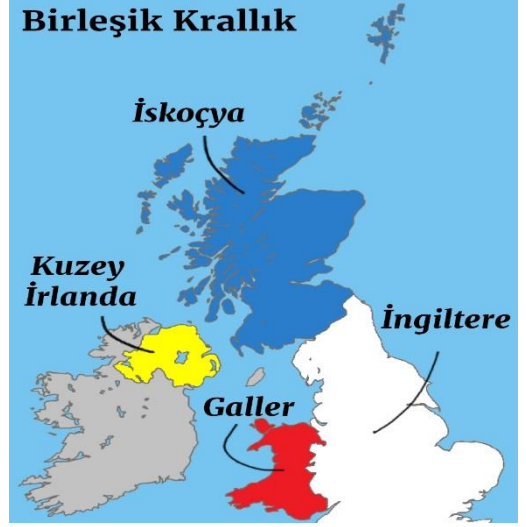
- Son dönemde artan küreselleşme ve kapitalizm karşıtı duruş.
- AB ve kurumlarına, politik ve ekonomik nedenlerle artan tepki,
- Artan g dalgalarından rahatsızlık,
- Büyük finans kurumlarının ve bankaların artan gücüne tepkiler,
- AB'deki ekonomik sıkıntılar ve iyi işleyen İngiliz ekonomisi üzerinde artan yük,

¹ Article 50 of the Lisbon Treaty (Lisbon Anlaşmasının 50. Maddesi): "Any Member State may decide to withdraw from the Union in accordance with its own constitutional requirements."

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

- İşçi sınıfı ve orta kesim ile zengin sınıf ve şirketler arasında giderek artan çekişme,
-

Brexit ile ilgili altı çizilmesi gereken önemli noktalardan biri de Britanya'daki çok seslilik ve derin politik görüş ayrılıkları. 23 Haziran'daki referandumda; Büyük Britanya'ya bağlı İskoçya, Kuzey İrlanda, Londra bölgesi ve Cebeli Tarık kalma yönünde oy kullanırken; gelir seviyesinin düşük ve işçi sınıfın ağırlıkta olduğu Galler ve İngiltere'nin geri kalanı AB'den kopma yönünde tercih kullandı. Britanya'daki toplumun farklı kesimlerinin AB üyeliğine yaklaşımındaki farklılık, önemli dersler sunuyor. %72'lik katılım oranı da işin ciddiyetini göstermesi bakımından önemli.

İşçi kesimi, bu referandum ile hem gerileyen yaşam standartları, hem artan gelir eşitsizliğine tepki göstermiş oldu. On yıllardır süren küreselleşme ve AB üyeliği, işçilerin yaşam standartlarını beklendiği gibi yükseltmedi. Aksine, gelir eşitsizliğinde ciddi artışlar gözleniyor. Nitekim son dönemdeki, ayrılık kararı ve Brexit kampanyasının merkezindeki slogan ve posterlerden biri, haftalık 350 milyon poundluk AB katkı fonunun artık Britanya'da kalacağı idi. İlgili okuyucular için; Piketty ve Stiglitz'in çalışmaları modern gelir eşitsizliği sorununa güzel ışık sunuyor. Kaba bir tabirle, ABD'deki Wall Street'e tepki, İngiltere'de kendini Londra Finans Merkezi ve AB karşıtlığı olarak göstermiş oldu.

The Economist dergisi, Brexit referandumunu sonucu ile 1870'lerde, İngilizlerin, Kıta Avrupa'sının iç çekişmelerinden yüz çevirmesine gönderme yapıyor.

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Britanya, hayır oyu ile, modern dünyaya şunu ilan etti: ekonomik entegrasyon trendi ve küreselleşme herkesin menfaatine işlemiyor. Düşük ve orta gelirli kesim, şirketlerin artan piyasa güçleri ve gerileyen reel ücretlerden şikâyetçi. Sorun sadece Britanya'da değil elbette; 47 milyon Amerikalı bugün aş evlerinden yemek yiyor; yoksullukla mücadele ediyor... Ekonomi ve teknolojideki tüm gelişmelere karşın; 1970'lerden bugüne, enflasyondan arındırılmış ücretler ABD'de 700 ile 1000 dolar arasında gerilemiş durumda.²

1980 sonrasının Neo-liberal dalgası, özel sektörün desteklenmesi, önemli ölçüde serbest bırakılması ve özelleştirmeler yoluyla da zenginleştirilmesi ile iç ve dış ticareti ve gelir dağılımını ciddi ölçüde olumsuz etkilemişti. Mümkün olduğunca çokça üretim ve aşırı tüketim, şehirleşmeye aşırı bağımlılık ve hatta şehirleşmenin gelişmişlik ile bağdaştırılması, bölgeler arası ciddi verimlilik ve gelir farkları gibi Neo-liberal politika duruşları, Brexit ile bir manifesto ile karşılaştılar.

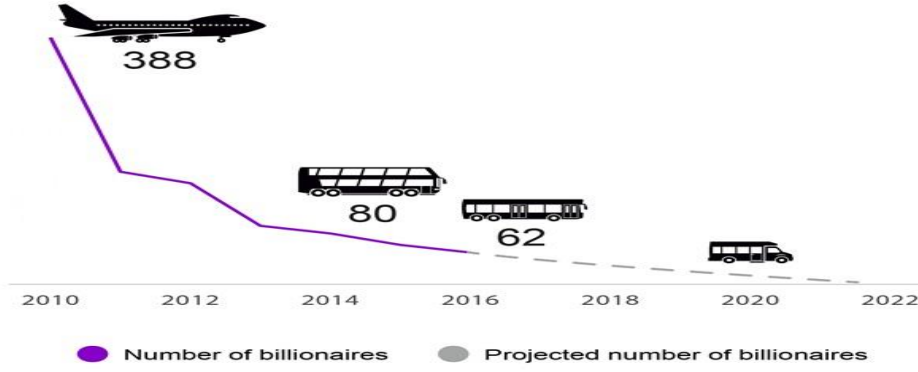
Tüm bu açık sorunlara rağmen; Brexit tuhaf sonuçlarla da göze çarpıyor. Geleneksel olarak sol tandanslı eğilim sergileyen İskoçya, Brexit referandumunda, kalma yönünde irade belirtirken; İşçi partisi öncülüğündeki İngiltere'nin solcuları çıkma yönünde karar verdiler. Öte yandan; muhafazakâr parti, kalma taraftarı iken, Muhafazakar partinin Boris Johnson gibi bazı üyeleri açıkça çıkma yönünde kampanya yürütüyorlardı. Yine, gençler (18-24 yaş arası) çoğunlukla kalma yönünde oy kullanırken; yaşlı kesim (65 ve üstü) ayrılmaya meyilli durdu. Brexit kampanyasının öncülüğünü İngiltere'de İşçi partisi yaparken; referandum, İşçi partisi içinde dahi kopuşlara neden olmuşa benziyor. Britanya'nın muhafazakârları ise, AB içinde kalmayı savunuyor. Tüm bunlar, Avrupa ve ABD'de artan sınıf çatışmalarının küçük bir kanıtı.

---

² http://www.nytimes.com/2016/06/29/opinion/campaign-stops/bernie-sanders-democrats-need-to-wake-up.html?_r=0

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Billionaires who own the same wealth as half the world
And what transport they would fit on

Son dönemde, gittikçe kötüleşen gelir eşitsizliği ile ilgili bir grafik. Kaynak: Oxfam.

İkinci önemli nokta, Brexit'in oluşturduğu global volatilité. Brexit, yarattığı belirsizlik ortamı ve ABD, AB ve İngiltere'de uzun vadede oluşturabileceği siyasi istikrarsızlık ihtimali ile önemli ekonomik sonuçlara gebe son dönemin en ciddi siyasi gelişmelerinden biri. Global piyasalarda volatilitenin artması ve onu takiben küresel risk algısındaki bozulma; riskli ve risksiz yatırım araçlarının fiyatları ve dolayısıyla da faizleri üzerindeki etkileri yeni dönemin önemli tartışma konularından biri olacaktır.

Brexit her şeyden önce, Brexit'in öncülerinden UKIP başkanı Farage'in AB parlamentosundaki bir konuşmasında da belirttiği gibi, son hız süren globalleşme dalgasına bir tepki. AB'nin giderek politik bir birlik olma yoluna doğru ilerleyişine bir tepki. AB yolculuğu adım adım, dışarıda paylaşılan sadece bir ekonomik birlik olma imajından öte, globalleşmeye paralel ülkelerin bağımsızlıklarından ödün verilmesini gerektiriyor.

İngilizlerin Brexit siyaseti: şimdi ne olacak?

Referandum sonuçlarının nasıl değerlendirileceği ve bundan sonra nasıl bir yol izleneceği de önemli elbette. İngilizler, Dünya ekonomisi gibi siyasetini de yönetmeyi iyi biliyor. Dolayısıyla, Brexit sonrası için Britanya'nın ciddi bir siyasi boşluğa düşmesini beklemek saflık olur. Başbakan Cameron, görevi yeni Başbakana devredip; ayrılık sürecini yeni hükümetin yürüteceğini ilan etmişti. Yeni kurulan May hükümetinin ise, süreci yönetmek için, elinde birçok seçenek mevcut.

Her şeyden önce; referandumun yasal bir bağlayıcılığı bulunmuyor aslında. Brexit süreci, referandum hiç olmamış gibi rafa kaldırılabilir. Bu durumda, herkes, hiçbir şey

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

---

olmamış gibi yoluna devam edecek. Ancak, görünürde de olsa, demokrasinin beşiği İngiltere'de böyle bir tercih beklenmiyor. Halkın tercihinin, en azından doğrudan göz-ardı edilmesini beklemek; ne ekonomik ne de politik olarak pek pratik bir çıkış yolu değil.

Alternatifler tükenmez elbette. Yüz-yıl önce Dünya'ya hükmeden İngiliz İmparatorluğu'nun, referandum sürecinin sonuçlarını dşnememiş olmasını kimse beklemiyor elbette. İngilizler, siyaseti çok iyi bilen bir millet. Mevcut referandum kararının uygulanması için; Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda Parlamento'larında da onaylanması gerekiyor. Bu noktada da, İskoçya vetosu çok güçlü bir olasılık.

nlemler bununla da sınırlı değil. Bir hukuki görüşe göre, Brexit referandum sonucunun geçerli olması için Parlamento'da da onaylanması gerekiyor. Böyle bir durumda da Brexit tarihin tozlu sayfalarında yerini alacak. Çünkü, İngiliz Parlamentosu'nun iki kanadında da Brexit karşıtı durum ağır basıyor.

Kaldı ki, opsiyonlar bunlarla da sınırlı da değil. Brexit'in Fikir babası Boris Johnson'in iddia ettiği gibi, Britanya sadece görünürde AB'den çıkıp, tıpkı Norveç gibi, AB'nin diğer tüm üyelik nimetlerinden faydalanabilir. Norveç modeli, Brexit sürecinin neredeyse tüm hayırcılarının gönlünde yatan opsiyon. Ancak, Merkel buna pek yanaşmayacak gibi.

Bu anlamda, kanımca, Brexit'in en önemli sonuçlarından biri, Norveç formülünü tekrar hatırlatması oldu. Açıkçası en makul görüneni de, Britanya'nın Norveç modelini takip etmesidir. Aşadıki karmaşık AB ilişkiler zincirinde de görülen, European Economic Area (EEA) yeliği, Britanya için en zararsız çözüm olarak görünüyor. Bu seçenek, ada ülkesini, AB'nin tüm gümrüksüz ticaret ve ekonomik işbirliği fırsatlarından faydalandırıp; politik kararlar konusunda AB'nin dışında tutacak. nemli bir fark; Norveç, bu seçeneği birliğe tam katılmadan seçmişti. İngiltere ise, çıktıktan sonra burada kalmaya çalışacak.

şahsi kanaatim, uzun vadede, Türkiye için de en makul çözümün Norveç opsiyonu olduğu yönünde. Nitekim, Brexit'in ve Norveç formülünün fikir babalarından biri de bir Türk. Muhafazakar Parti'de liderliğe oynayan adaylardan, eski Londra Belediye Başkanı Boris Johnson da Türk kökenli bir siyasetçi.

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Brexit'in ekonomik sonuçları:

Brexit'in ilk etkileri ekonomik ve politik çalkantı sınırları içinde kaldı. Ancak, Brexit global finansal piyasalarda, Lehman krizi gibi derin etkiler de yaratmadı elbette. Bu sınırlı etkide, hem Britanya'nın birlikten çıkışının pratikte konuşulmaya başlanmaması, hem merkez bankalarının geçmiş tecrübelerden çıkardıkları derslerle daha proaktif olması etkili oldu. Ancak yine de, kısa ömürlü olumsuz birçok ekonomik sonuçtan bahsetmek mümkün:

- Global volatilité yükseldi: güvenli limanların bono faizleri, aşırı talebin etkisiyle, dip seviyeleri gördü, Tahvil faizleri, uzun vadeli belirsizliklere tepki olarak geriliyor. Yatırımcı, güvenli liman olan devlet tahvillerine kaçışı daha makul görüyor.
- Riskten kaçış: Riskli varlıklardan kaçışlar yaşanırken (satış baskısı); güvenli yatırım araçlarına talep ciddi oranda arttı (flight to safety veya quality).
- Sterlin'de değer kaybı: Sterlin, Dolara karşı, son 31 yılın en düşük seviyesini gördükten sonra; şimdi tekrar toparlanıyor.
- Emlak piyasasına negatif etkiler: Konut piyasası ve konut fiyatları da şimdiden gerilemeye başladı,
- Britanya ekonomisinde olası bir resesyon: Ekonomiye güven azaldıkça, İngiltere ekonomisi daha kötüye gidebilir. Olası bir resesyon ihtimali dahi konuşuluyor bugün,
- Global ekonominin toparlanması gecikti: Dünya ekonomisi de 2008 sonrası henüz tam toparlanamamışken; Brexit yeni bir şok dalgası olarak, toparlanma sürecini olumsuz etkileyecek.
- Tahvil faizleri geriliyor: Almanya gibi güvenli liman ülkelerin 10-yıllık bono faizleri negatife gerilerken; İtalya, Portekiz, Yunan ve İspanyol bono faizleri ile farkı sürekli yükseliyor.
- Kredi notlarında gerileme: S&P ve Fitch gibi kredi derecelendirme kuruluşları, İngiltere'nin kredi notunu düşürdüklerini ilan ettiler.
- AB bütçesi etkilenecek: AB'nin Britanya'dan gelen katkıları telafi edecek ek bütçe gelirleri bulması gerekecek. Yıllık net 9 milyar poundu bulan katkılar önemli. 2016-2020 arası öngörülen 48 milyar poundluk Britanya katkısının telafisi gerekecek şimdi.

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Tüm bunlar, artçı Őoklar idi elbette, ileride daha kötüsü de gelebilir. Bu yüzden de, piyasalar, Brexit'in ilk Őokunu nispeten çabuk atlattı. Yukarıda da değinildiği gibi; bunda temel faktörlerden biri de, politika yapıcıların, son dönemde edindikleri ciddi tecrübeler idi. Merkez bankaları, 2008 global finansal krizinin verdiği tecrübe ile, yeni Őoklara daha erken ve yerinde tepkiler göstermeyi öğrendi. Örneğin, global merkez bankaları, Brexit sonrası geniŐleyici adım sinyalleri ile piyasaların Brexit Őokunu kısa sürede atlatmasına yardımcı oldu. İlk Őokun ardından, satış dalgasının yayıldığı global finansal piyasalar, ilerleyen günlerde gelen destekleyici adımlarla rayına oturmuŐ gibi.

BOE, Brexit sonrası ilk adım olarak, bankalara 3 milyar sterlin kredi açmıŐ ve gerekli görülecek tüm adımları atmaya hazır olduğunu açıklamıŐtı. Britanya'da, orta vadede, QE adımlarının geniŐletilmesi; negatif faiz ihtimalinden daha yüksek olasılıklı görünüyor. Gerçi bu haftaki son kararında; herhangi bir deđiŐikliđe gitmedi, ancak önümüzdeki dönemde, BOE'in %0,5 seviyesindeki politika faizini de 0'a indirmesi bekleniyor. Nitekim BOE de bu yaz döneminde faiz indirimine gidebileceğini açıklamıŐtı. BOE başkanı Carney, piyasaların yazın ek destekleyici adımlara ihtiyaçları olabileceğini açıklamıŐtı.

ECB'nin parasal geniŐleme programlarını geniŐletmesi global ölçekte de beklentileri yükseliyor. Fed'in de faiz artıŐlarını ertelemesi ihtimali kuvvet kazanıyor. Benzer Şekilde BOJ ve PBOC'dan da ek destekleyici adımlar bekleniyor. Tüm bu politika adımlarının da etkisiyle, Brexit sonrası ilk çalkantının ardından; piyasalar bir nebze durulmuŐa benziyor. Bu sayede, likidite sıkıŐıklıđı beklendiği ölçüde ciddi boyutlara ulaŐmadı.

Özellikle de ekonomi ve finansal piyasalardaki ilk etkileri sınırlı olmakla birlikte; Brexit'in olumsuz etkileri uzun vadede daha net hissedilecektir. Bu yıl sonrası için tartıŐılan önemli konu başlıkları, ekonomiden siyasete geniŐ bir alana yayılmakta. Brexit'in önümüzdeki dönemki muhtemel sonuçlarını Şöyle sıralamak mümkün:

- Britanya ekonomisini bekleyen muhtemel ekonomik sıkıntılar: ekonominin göreceği ciddi zarar ve gelir seviyesinin gerilemesi,
- Londra'daki finansal kuruluŐların gücünün zayıflaması,
- İskoçya ve Katalonya gibi ayrılıkların daha sesli dillendirilmesi,

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

- AB'deki sorunların daha da derinleşmesi: Euro krizi ve göçmen krizinden sonra, bölünme krizi de yolda,
- AB'nin geleceği ve kazandırdıkları ile ilgili ciddi soru işaretleri,
- AB'den kopmaların artabileceği endişeleri artacaktır,
- Dünya gündemi ve küresel finansal piyasalara derin etkileri,
- Global volatilitedeki yükseliş,
- Tüm dünyada, göçmen karşıtı politik duruşlar daha da güçlenecek,
- Altın gibi güvenli limanlara talebin artması ve petrol fiyatlarının da toparlanma eğilimini sürdürmesi ile emtia piyasalarında fiyat artışları gözlenebilir,
- Tahvil faizlerinde ciddi düşüşler devam edebilir,

İngiltere'nin bölünmesinden, global etkilere tüm bu konu başlıkları birbiri ile bağlantılı elbette. Pound üzerinde bu ölçüdeki hareketlilik ve oynaklık, uluslararası finansal sistem için ciddi sorunlara işaret ediyor. Britanya gibi, yıllardır yüksek borçlarla (yabancı para cinsinden borçlar) mücadele eden bir ülke için, pound'un değer kaybı, reel borç yükünün artması demek.

Benzer şekilde, bankacılık sektörü daha çok baskı altında olacak ve zarar görecek. Elbette, ekonomik sonuçlar itibariyle, daha fazla etkilenecek ülkeler; daha yüksek bütçe açıkları, cari açıkları olanlar, daha düşük enflasyonu olan zayıf ekonomiler olacak. Bu ülkelere sermaye akışında zayıflama olacak; ticaretin zayıflaması, krizlere dayanıklılığın düşmesi ve dolayısıyla da hassasiyetin artması anlamına gelecektir.

Daha uzun vadede muhtemel etkiler ve çözüm yolları:

Brexit'in kısa vadeli olumsuz etkileri bir nebze hafiflemiş ve kayıplar geri alınmış olsa da; daha uzun vadede; etkilerinin devamı beklenmelidir. Bu anlamda, Brexit, uzun vadede Britanya, AB ve Dünya ekonomisinin çoğunluğu için yepyeni bir dünyayı ifade ediyor. Milliyetçi ve sağcı akımların gittikçe güç kazanacağı yep-yeni bir dönemi ifade ediyor. Modern dünyanın elitlerinin oluşturmaya çalıştığı, ekonomik ve politik birlikteliklerin; şirketleri önceleyen yeni politik duruşun derin yara aldığı yeni bir dönemi ifade ediyor. Bağımsız hareket etme arzusu ve politik birlikteliğe karşıt duruş ile açıklanabilecek yep-yeni bir dönem.

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

İlerleyen dönemde, muhtemelen, hem AB hem Britanya için politik ve stratejik belirsizlikler artacak. İş gücünün serbest dolaşımı adım adım zorlaşacak veya en azından zayıflayacaktır. Artan göçmenlik karşıtlığı ve sağ politikacıların popülarlığının artışı da cabası (ABD'de Trump ve Fransa'da Le Pen gibi)...

Doğrusu, Britanyalıların, globalleşme sürecine tepkileri tuhaf bir çelişki de oluşturuyor. İngilizlerin çoğunluğu, bugün, globalleşmeye ve AB üzerinden politik birliğin güçlenmesine karşı çıka-dursun; yukarıda sıkça dile getirilen bu globalleşme dalgasının başını da yıllarca hep Anglo-Saxon, İngiliz-ABD ortaklığı yürüttü. Keynes, 1919'da globalleşmenin nimetlerini şöyle özetliyordu:

“Londralı biri, sabah çayını yatağında yudumlarken; telefonla, Dünya'nın herhangi bir yerinden istediğini sipariş edebilir ve servetini Dünya'nın herhangi bir yerindeki, herhangi bir kaynağında değerlendirebilir.”

Globalleşme sürecinin keyfini uzun bir süre İngilizler sürdürdü. Kârın önemli bir kısmı hala Britanya'ya akarken; Büyük Britanya, imtiyazlı konumunu Amerika'ya kaptırmış durumda. İngilizleri, 1900'lerin hemen öncesinde, Güneş Batmayan İmparatorluk haline getiren; rakiplerinin egale edilmesi sonrası, yeni dünyada da kullanılan İngiliz dili ile birlikte, Britanya'nın coğrafik konumu idi. Bu iki avantaj, Britanya'yı uluslararası iş piyasası ve finansın merkezi haline getirecekti. Globalleşme dalgası ile bu avantaj yıllarca devam ettiriliyordu.

Ancak, uzun bir uyku döneminin ardından, Brexit; global ölçekte unutmak istenen birçok sorunu tekrar hatırlattı. Daha kalıcı çözümler için, tekrar düşünme fırsatı sundu. Örneğin, önümüzdeki dönemler, düşünülmesi kaçınılmaz görünen aşağıdaki bir dizi çözümden bahsetmek mümkün.

- Gelir eşitsizliği ile mücadele kapsamında: zenginleri vergilendirmek, dolaylı yerine doğrudan vergilere odaklanmak,
- Sıradan vatandaşın refah seviyesini artıracak politikalar geliştirebilmek,
- Gelir eşitsizliğini artıran, kamunun gelirini zayıflatan vergi cennetlerinin kapatılması,
- Şirketlerin aşırı güçlenmesi ve refah artışından eşitsiz pay almasının önüne geçilmesi,
- Krizlere karşı daha efektif hareket; borçların affı ve Euro gibi krizlere ani destek,

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

- Kaynakların eğitim, meslek kazandırılması, gelir adaletsizliği ve yoksullukla mücadele gibi alanlara kaydırılması,
- Servet biriktirmek için; fiziki savaşlar ve kur savaşları yerine, daha sürdürülebilir kalkınma hamlelerinin geliştirilmesi,
- Sorunlarla mücadele için küresel işbirliği mekanizmasının artırılması,
- AB'de de siyasi belirsizliklerin artması, global belirsizliğin likidite sorununa neden olması ve piyasa belirleyen belli başlı merkez bankalarının (özellikle Fed, ECB, BOJ ve BOE) piyasaya ek desteklerine ihtiyacın göz önüne alınması,

gibi uzun bir dizi önlemler listesini kapsayacaktır. Brexit, her şeyden önce, son hız küreselleşen yeni dünya düzeninde daha mükemmel yeni düzenlere ihtiyaç duyduğumuzu anlatıyor. Brexit, ekonomik işbirliklerinin getirileri kadar; politik birlikteliklere olan antipatiyi göstermesi bakımından da önemli. Politik birliktelere kayış ve ülkelerin bağımsızlıklardan ödün verilmesi, ortalama bir vatandaş tarafından pek hoş karşılanmıyor.

Bu anlamda; Brexit'in hatırlattığı üç temel ders, kanımca, şunlar oldu:

- Gelir eşitsizliği arttıkça; tepkiler çoğalacak ve bu olumsuzluğun sonuçları daha kötüleşecek,
- Sağcı eğilimler; gelir eşitsizliği ve göç dalgalarının arttığı her gün daha da şiddetlenecek,
- Parasal birliğin olduğu bir ortamda; mali birliktelik de er ya da geç gelecektir; olmak durumundadır,

Britanya – AB ilişkilerinin tarihi:

Kıta Avrupası'nın doğal komşusu, ada ülkesi Britanya'nın AB ile ilişkilerinin tarihi ayrı bir analizi hak ediyor. Sorunlu Britanya-AB ilişkileri yeni bir durum değil elbette. İnişli-çıkışlı ikili ilişkiler derin bir tarihi geçmişe sahip. Daha açık bir ifade ile, oynak Britanya- Kıta Avrupası ilişkileri Roma dönemine dek uzanıyor. Bu anlamda, bu yılın Brexit'i, çok önemli bir yere sahip olmakla birlikte, Britanya için bir ilk değil.

Örneğin; MS 300-200'lü yıllarda, Avrupa'nın egemenliğini elinde tutan Romalılar, Britanyalılara yüklü miktarda vergi karşılığında ticari anlaşma ve Avrupa'da serbest dolaşım hakkı tanıdılar. MS 286'da ise, Britanyalılar, Kral Carausius önderliğinde ilk

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Brexit'lerine imza atacaklardı. Bu ilk Brexit, 7 yıl sürecekti. Roma'nın yüksek vergilerinden şikâyetçi halk, 7 yıl boyunca kendini kral ilan eden Carausius'a tam destek verecekti. 7 yıllık bağımsızlık ise, Carausius'a ihanet ile sonlanacaktı (MS 293). İngiltere, MS 296'da tekrar Roma'ya bağlanacaktı.

Farklı dönemler tekrarlanan bu inişli çıkışlı trend bugüne dek süregeldi. Bu süre zarfında, İngilizler, siyasi birliğe hep mesafeli durdular. Parasal birliğe ise zaten hiçbir zaman girmediler. Bir dönem, bu uzun süreli ve çalkantılı ticari aşka, De Gaul gibi kıta Avrupası liderleri engel koyarken; İmparatorluk geçmişi de içeriden bir engel olarak hep var oldu.

AB üyeliği, geçmişte, döneminin güçlü siyasetçilerinden Thatcher'a (1990'da) dahi siyaset sahnesini dar eden en ciddi tartışmaların sebebi olacaktı. Thatcher, Britanya'nın birliğe (AB) girişinde ciddi ekonomik kazanımlar edinmesi için yoğun bir lobi faaliyeti sürdürmüş ve 1984'te İngiliz tezleri için ciddi bir savunma sunmuştu.

İmparatorluk geçmişi, geçmişin ihtişamı ve gurur, diğer ülkeler ile aynı konuma gelmeyi zorlaştırıyordu elbette. İngiltere, en son AB referandumunu 1975'te yapmıştı. AB üyeliğinin hemen ardından; 1975'teki ilk ayrılık referandumunda, % 67'lik oy ile AB içinde kalma yönünde oy kullanılmıştı. Diğer yandan, Büyük Britanya, 1992'de, Sterlin'deki aşırı oynaklık nedeniyle Kur Mekanizmasından çıkmak zorunda kalmıştı. Sonrasında, sürekli tartışılmakla ve sert eleştiriler yöneltmekle birlikte, üyelik süreci 2016'ya dek süregeldi.

Güneş Batmayan İmparatorluğun ekonomik ve siyasi dönüşümü

Britanya-AB ilişkilerinin tarihi seyrinin iyi anlaşılması için; İngilizlerin İmparatorluk geçmişlerinin de iyi anlaşılması gerekmektedir. 1800'lü yılların çoğunu dünyanın süper gücü olarak geçiren, Birleşik Krallık; 1870'li yıllarda etki gücünün zirvesine çıkacaktı. 1900'lü yıllara gelindiğinde ise, Güneş Batmayan imparatorluk gücünü yavaş yavaş kaybediyordu. Siyasi güç gibi, Dünya ekonomisi ve finansal piyasalardaki güç de, imparatorluğun kaderiyle paralel hareket ediyordu.

Büyük Britanya, birkaç yüzyıl Dünya ekonomisi ve finansının kalbi rolünü üstlenirken; bu alanlarda gelişme ve değişimin de beşiği konumundaydı. Örneğin; siyasi İmparatorluk kadar, finansal piyasalar ve merkez bankası BOE de, dünya finansal piyasaları ve merkez bankacılığının merkezi oldu. BOE, tüm merkez bankalarının; hatta

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

---

tüm bankaların anası sayılır. BOE, 1600'lerin sonunda, krallığın kredi ihtiyacını karşılamak için kralın onayıyla bankacılar tarafından kurulan özel bir banka aslında. Dolayısıyla da, birçok ekstra hakka da sahipti daha doğarken.

Dünya ticareti ve tahvil piyasalarının merkezi Londra'da; finansal piyasaların merkezi de merkez bankası BOE'dir. Dolayısıyla da tüm finansal sistemin merkezinde hep BOE vardı. BOE'in, kuruluşdaki ana fonksiyonu kamuya finansman sağlamaktı; dolayısıyla da krallığın borçları, savaşları ve operasyonlarını finanse etmek... Bugünkü anlamda, para politikası ile pek bir ilgisi yoktu. Doğrusu, Büyük Britanya, tarihi boyunca hep borç sorunu ile mücadele etmek zorunda kaldı. Son yüzyılda ise bu durum daha çok ön plana çıkmaya başlayacaktı.

1900'lerin başından itibaren; Britanya, Avrupa'nın hasta adamı Osmanlı kadar olmasa da, Avrupa ve Dünya siyasetindeki eski gücünden uzaktır artık. 1950'li yıllardan itibaren, kendine gelmeye başlayan Britanya adasının AB üyeliği başvurusu; o dönemin Fransız milliyetçisi Charles De Gaulle etkisiyle 1963 ve 1967'de reddedilecekti. 1970'lerin başındaki 3. başvuru ise başarıya ulaşacaktı.

AB fikri: teorik altyapısı

AB ideali, tek bir piyasa fikri ve dört temel özgürlük üzerine kuruludur: malların, hizmetlerin, iş gücünün ve sermayenin serbest dolaşımı. Üretim faktörlerinin ülkeler içinde hareket ederek, verimliliği yüksek ürünlerin ve sektörlerin teşvikinin artırılması ve bu yolla rekabet avantajı sağlanması amaçlanıyordu. Bu özgürlüklere, her ülke kendi şartlarını öne sürerek zaman zaman karşı çıkmak istemektedir. AB, ekonomik bir işbirliği teşkilatı olarak ilan edilen ve sonrasında adım adım siyasi bir birliğe doğru yol alan; tarihin en önemli bölgesel entegrasyon projelerinden biridir. 1957'de kurulan Avrupa Ekonomik Birliği (EEC), 1993'deki Maastricht Anlaşması ile siyasi bir birliğe dönüşmeye başlayacak ve Avrupa Birliği (AB) adını alacaktı.

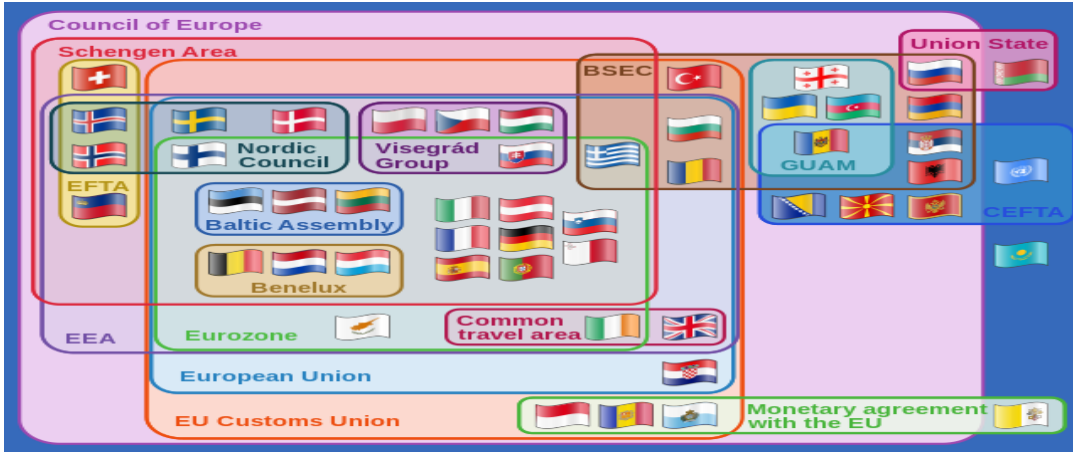
Elitlerin AB hayali, tarihi boyunca en kanlı savaşlara sahne olan Avrupa'da barış ve refah umudu aşılamaı amaç ediniyordu. Uzun bir süre de bu ideal iyi işledi. Ancak, hedeflenen politik ve ekonomik birliğin sağlanamaması zaman içinde sorunları da beraberinde getirecekti. Yukarıda saydığımız genel sorunların dışında, AB özelinde, birlik üyeliğinin cazibesini düşüren farklı faktörler de mevcut. AB içinde, karmaşık kurumsal

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

yapı, yüksek borçlar ve para politikasındaki birliğe karşın mali politikaların birleştirilememesi sorunu devam ediyor.

Teoride, AB fikri, birbirine komşu ve sıkı ekonomik ilişkilere sahip ülkelerin; Dünya savaşlarına neden olan kömür ve demir-çelik sorunlarının çözümü ve karşılıklı olarak gümrük vergileri ve kotaları kaldırmasına dayanır. Ancak, proje, uzun vadede ulusal bağımsızlıkların tek bir büyük birlik lehine yavaş yavaş terk edileceği bir siyasi birlik hayali ile yola çıkmıştı. Ancak, AB projesinin sahibi Avrupa elitleri, bu hayallerini asla açık açık dile getiremediler.

ABD'yi andıracak bir politik ve ekonomik birlik hayali, bağımsızlığın her ülkede oy verenlerin en önemli kaygısı olması sebebiyle asla dile getirilemezken; AB hayalinin adımları adım adım hayata geçti. Ülkelerin hareket kabiliyetlerini adım adım kaybetmesi ise, gizli planı sorgulamayı da beraberinde getirdi. Önce Lizbon sözleşmesinin onaylanması süreci; son dönemde ise, Yunanistan, İspanya ve kıta Avrupası'nın birçok yerinde yükselen aykırı sesler ve en son Brexit kararı bu ideali toprak altına gömmüşe benziyor.

Avrupa'nın ve AB üyesi ülkelerin karmaşık ilişki yapısı

AB bugün, yüksek işsizlik, yüksek borç, yaşlanan nüfus, düşük verimlilik, zayıf rekabet ve yenilikçilik ve düşük talep gibi temel sorunlarla boğuşuyor. Bankacılık sistemi SOS veriyor, deflasyon riski hala canlı, yapısal sorunlar ve likidite sorunu hala önemli problemler arasında.

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Ekonomik ve Parasal Birlik

Euro birliği, AB içinde, Almanya önderliğinde ve yine onların para birimi Mark öncülüğünde oluşturulan bir alt politik ve ekonomik sistemdir. Ve Avrupa entelijansiyasının asıl dayatmaya çalıştığı politik ve mali sistemdir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi AB fikrinin temelinde siyasi ve ekonomik tam bir birlik oluşturma hayali vardı. Bunun en önemli adımlarından biri 1999'da EMU ile atılacaktı. Ancak bu parasal birlik, EMU bünyesindeki ülkelerin krizlere karşı manevra alanını daralttı. Eldeki sınırlı bağımsız politika enstrümanlarının sayısı bir azalmış oldu. Zaten kısa vadede kullanılabilecek enstrümanlar arasında, mali politikalar ve para politikası araçları ikilisi olduğu düşünülünce; alan daralması daha iyi anlaşılıyor.

1999'da kurulan EMU ile birlik yesi ülkeler para politikalarını bir üst kurul ya da güce bıraktılar. Bu yolla, ortak bir para politikası ve merkez bankası kurulurken; ortak mali politika ve hazine kurulması için ise gerekli adımlar atılmadı. Ortak para alanı teorisinin mükemmel ABD örneğine de bu yüzden ulaşılmadı. Sadece parasal bir Birlik ise, faydadan çok zarar getirir. Örneğin; ABD'deki gibi, bir kriz durumunda maliyetler paylaşılmıyor AB'de.

Ekonomi Eski Bakanı ve Dünya Bankası başkan yardımcısı Prof. Derviş'in deyimiyle, 2008 krizi sonrası patlak veren Euro krizi, Avrupa'nın mevcut haliyle devam edemeyeceğini kanıtlamış oldu. Ortak bir mali politika gütmeden, ortak para politikası ile devam edilemeyeceği zaten baştan belli idi. Bundan sonrası için, Avrupa lkelerinin önünde iki opsiyon duruyor. Ya Euro birliği tamamen dağılacak veya ideal AB hayaline uygun olarak sonraki adım da atılacak ve mali birlik de sağlanacak.

Bugüne kadar alınan yol ve verilen emek dikkate alınınca, açıkçası uzun vadede ikincisi daha olası görünüyor. Belki tüm AB yeleri buna katılmayacak ancak, katılmak isteyenler ile uzun vadede tam bir birliğe (Avrupa Birleşik Devletleri) doğru gidiş yüksek olasılıklı. En azından bir kısım ye ülkeler bunu eninde sonunda görecek ve fikre destek vereceklerdir.

nemli sorunlardan biri de Türkiye'nin böyle bir durumda nasıl bir tavır takınacağıdır. İmparatorluk mirasına sahip Türkiye, İngiltere gibi siyasi ve ekonomik birliğin içinde mi kalacak yoksa dışında mı? Benim bu konudaki görüşüm hep aynı kaldı: tam bir birliğin dışında kalmalı, sadece ekonomik birliktelik ile yetinilmelidir.

EMU ve Ortak Para Alanı teorisi

1999'da hayata geçirilen EMU'nun dayandığı 'optimal ortak para alanı' teorisi; temelde, 'ülkeler, ne zaman ortak bir para birimi kullanmalıdır?' sorusuna cevap arayan bir teoridir, Bağis (2016). Bu soruya verilen cevaplar ve dolayısıyla da ortak para alanını rasyonel kılan temel faktörler aŐađıda sıralanmıŐtır. Şöyle ki;

- lkeler birbiri ile çok fazla ticaret yapıyorsa,
- iŐgücünün hareketliliği mükemmele yakın ise; yani, iŐçiler, nerede iş imknları geniŐ ise, oraya hareket edebiliyorsa,
- Ve son olarak (belki de en önemlisi); eğer mali bir bütünleŐme de var ise. Örneğin, bir kriz durumunda, federal hkmetten mali bir destek gelebilecek ise,

Bu gibi unsurlar, optimal bir para alanını hem gerekli hem faydalı kılar. Ancak, Avro Parasal Birliği (EMU) zerinden verilen bunca örneğe rağmen; Ortak Para Alanı teorisinin pratikte uygulanabilir olduğunun en güzel rneği asıl olarak ABD olarak düŐünülmüŐtü. Özellikle de Mundell'in alıŐmaları, Avro Bölgesi'nin optimal bir para alanı olamayacağının en güzel örneğini oluŐturur. Ortak bir para birimine geçiŐ, ülkelerin, bağımsız bir para politikası gdemeyecekleri anlamına geliyordu. Her bir birlik yesi ülke, bu bağımsız duruŐtan büyük oranda vazgeçmiŐ olacaktı. Bu yüzden de, bir kısım (klasik olmayan) ekonomistlere göre; Avro Bölgesi, optimum bir ortak para alanı oluŐturmak için gerekli temel n Őartların hiçbirine sahip değildi.

Buna rağmen, politik bir birlik taraftarı politikacılar, bunun için bastırmaktan geri durmayacaklardı. Diğer yandan, geleneksel optimal para alanı teorisi, ulusal veya bölgesel bankacılık sisteminin iŐleyiŐi ve sorunlarıyla ilgilenmediği gibi; zm ile ilgili de fazla bir öneride bulunmuyordu. Bu durum Avro Birliği'nin ileride karŐılaŐacađı sorunların anlaŐılmasını da zorlaŐtıracaktı.

Optimum para alanı teorisi, ortak para alanı rejiminin temellerini oluŐturur. Nobel dll klasik ekonomist Mundell, optimal bir parasal birliğin en belirleyici unsurlarından birinin iŐgücünün serbest dolaŐımının ve iŐgücü hareketlerinin hızlı olması olduğunu söyler. 1960'larda Mundell ve McKinnon gibi nc ekonomistlerce geliŐtirilen teori, birliğe katılacak ülkeler arasında (sermaye ve iş gücü gibi) faktörlerin hareketliliğinin oluka yüksek olması gerektiğini savunuyordu, Mundell (1961) ve Kenen (1969).

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Türkiye için çıkarılacak dersler:

Brexit'ten, yani Britanya'nın AB'den kopma eğiliminden; özellikle de Türkiye gibi üyelik için hala mücadele veren ülkelerin çıkarması gereken çok ders mevcut. Yukarıda da değindiğimiz gibi AB'nin geleceğinde en olası ihtimal, bir kısım ülkelerin katılımı ile, birliğin ekonomik ve siyasi tam bir birliğe, yani ABD'ye dönüşmesidir. Türkiye'nin böyle bir durumda nasıl bir tavır takınacağı önemlidir. İmparatorluk mirasına sahip Türkiye, İngiltere gibi siyasi ve ekonomik birliğin dışında kalabilecek mi? Bunu zaman gösterecek.

Brexit kararı, Türkiye için bu anlamda önemli bir derstir. İngilizler, muhtemelen ufukta bu siyasi birliği gördüler ve ilk tepkileri AB'den uzaklaşmak oldu. Bu anlamda, göçmen karşıtlığı, artan eşitsizlik ve siyasi bağımsızlık ile ilgili endişelerin hepsi oldukça önemli ancak tek nedenler değildir. Büyük resimde temel kaygılardan biri de: AB, ileride ABD olacak ve bu küreselleşme trendi orta ve alt sınıfa hiçbir şey kazandırmıyor.

Gelelim Türkiye – AB ilişkilerine... 1950'lerde başlayan Türkiye-AB ilişkileri, geçen süre zarfında hiçbir zaman istediğimiz gibi yürümedi. Türkiye'nin hiçbir zaman Avrupa'nın bir parçası olmasına izin verilmedi. Doğrusu; Türkiye, siyasi ve ekonomik kriterleri yerine getirmekte de uzun bir zaman yetersiz de kaldı. Ancak son 15 yılda, bir çok konuda alınan yol, Türkiye'nin elini oldukça güçlendirdi. Bu noktada, sürekli savunduğum bir tezi burada tekrarlamış olayım: Türkiye AB'ye girmeli ancak asla ve asla Euro Birliği'nin parçası olmamalıdır.

Türkiye, neden Currency Union (Monetary Union)'un parçası olmamalıdır?

Türkiye, bugün, Maastricht kriterlerinden kamu açığı ve kamu borçları gibi kriteri fazlasıyla karşılıyor. Ancak, fiyat istikrarı (enflasyon), kur ve faiz oranı kriterlerini ise hala karşılayamıyor. Ekonomik ve siyasi tüm kriterler karşılandıktan sonra, Türkiye, elbette AB gibi bölgesel entegrasyon ve işbirliği gruplarına girmelidir. Türkiye, ekonomik ve politik işbirliklerinden fayda sağlamalıdır şüphesiz.

Ama bence, asıl soru şu: AB'ye nasıl girmeli? Benim hep savunduğum hipotez şu oldu: Evet, AB'ye girelim; ancak, tam ortasındaki parasal birliğe değil. Ekonomik işbirliğine katılalım. Türkiye AB'ye girmeli ancak asla Euro'nun parçası olmamalıdır. Yunanistan gibi ülkelerin tecrübeleri gösteriyor ki: Türkiye'nin Euro birliğine geçişi tarihi bir hata olur.

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

Nedeni, aslında çok basit. Çünkü, parasal birliğin olduğu yerde, mali birlik de olmalıdır. Parasal birlik varken; mali birliğin olmaması, önemli bir mücadele aracını elinizden alır. Parasal ve mali bir birlik ile de bağımsızlığınızı da bir anlamda elden bırakmış olursunuz.

Eski Başbakanlarımızdan Sn. Erbakan ve Ecevit'in, zamanında dile getirdiği gibi "Onlar Ortak, Biz Pazar olmamalıyız" ğd de önemlidir. Birlik dışında da kalmanın bir anlamı yok. Ekonomik birliğin ve vergisiz kotasız ticari ilişkilerin kazandıracadığı çok şey olur.

Yunanistan, İspanya ve İrlanda gibi PİİGS lkelerinin son dönemde (2008 sonrası) yaşadığı sorunların temelinde, bu ülkelerin AB yesi olmaları görülür. İşin aslında ise bu problemler, temelde, bu lkeler AB yesi oldukları için değil; onun daha alt halkasını oluşturan Euro, yani parasal birliğin parçası oldukları için başlarına geldi.

AB içinde olup, dilediğiniz mali ve parasal politikaları yürütebilirsiniz. Ancak, Euro'nun parçası olduğunuz anda, bağımsızlığınızın önemli unsurlarından birinden; para politikasında bağımsızlıktan vazgeiyorsunuz. Bu durumda da, bağımsız bir mali veya parasal politika gtmeniz pek mümkün olmuyor. Örneğin, EMU dışında kalan Macaristan'da, radikal sağcı başbakan Viktor Orban, ekonomi politikaları anlamında oldukça rahat hareket etmektedir. Ancak, Yunanistan'daki radikal solcu Yunan Syriza hareketinin Euro birliği içinde bu kadar rahat hareket etmesi ve onun da ötesinde bir nebze başarılı olması çok da mümkün değildir.

AB yeliği, şüphesiz, ticaret ve finansal işlemlerin önündeki işlem maliyetleri, vergiler, taşıma maliyetleri, bürokratik işlemler ve Avrupa'daki ekonomilerin karşılaşabilecekleri asimetrik şoklara karşı önemli avantajlar sağlar. Ancak, diğer yandan, Euro Birliği ve onun parçası sorunlu Yunanistan ekonomisi gibi bir örnekten çıkarılacak önemli dersler de mevcuttur. Euro gibi, mali bir birliktelikten yoksun, parasal bir birliğin çok sorunlu ve de fazla uzun ömürlü olamayadığı gerçeği gün gibi ortada.

Türkiye için dersler:

Bu çalışmadan çıkarılacak temel notlardan biri şudur: Türkiye'nin, ileride AB'ye girse dahi asla bir parasal birliğe girme hayali olmamalıdır. Açıkçası, Türkiye-AB ilişkileri için en makul görünen zm önerilerinden biri, bugün Brexit savunucularının sıklıkla dile getirdiği Norveç opsiyonudur. Türkiye, AB ile politik bir birliğe doğru gidecek yola

AB'nin geleceği, Brexit ve Türkiye için dersler

fazla sapmadan, ekonomik ilişkilerini sürekli geliştirmelidir. Tüm kriterler sağlandıktan sonra, AB'ye alınmadığı veya girilmekten vazgeçildiği takdirde de ekonomik işbirliğine girilebilir.

Türkiye, çok zorlu bir coğrafyada yaşıyor. Bu zorlu coğrafya, aynı zamanda fırsatlar da barındırıyor. Bir yanda; çalkantılı Ortadoğu, istikrarsız, zorlu ve birçok risk barındırıyor. Diğer yanda, Türkiye, enerji havzalarının kesişim noktasında konumlanmış durumda. Ve, şu an sıkıntılı da olsa, AB gibi ekonomik bir çekim merkezinin yanıbaşındayız. Türkiye için, uzun vadede, en optimum ve istikrarlı strateji AB'ye hep yakınlaşmaktır. Bu ilişki de ekonomik işbirliği seviyesinde tutulmalıdır. İsveç dışişleri bakanı Carl Bildt'in yakın geçmişte verdiği bir röportajdan alıntılararak: "Türkiye için en iyisi, kendini yeniden batıya (AB ve ABD) çapalamasıdır". Elbette, bölge ülkeleriyle ilişkiler de sürekli geliştirilmelidir. Türkiye, herhangi bir Ortadoğu ülkesi haline gelirse Ortadoğu'da şu andaki etkinliğini bile kaybedebilir. Avrupa Birliği'ne üye bir Türkiye, Ortadoğu'da daha da etkin olur.

Türkiye'nin batısında, mevcut gidişatla bugünkü sıkıntılar göz-önüne alındığında; en azından bir kısım AB üyesi ülkelerin yakın zamanda bir Avrupa Birleşik Devletlerine doğru gitmesi yüksek olasılık. Avrupa, bu çok bölümlü yapıya doğru gittikçe; içeride bir ekonomik, politik ve mali birlikten oluşan tam bir birliktelik; hemen dışarıda da muhtemelen İngiltere, İskandinav ülkeleri ve bir kısım Balkan ülkeleri ile Mağrip ülkeleri, Türkiye ve Rusya'dan oluşan ikinci bir halka olabilir. Böyle bir yapı, Türkiye'nin AB'ye yakınlaşmasını ve ekonomik bir ilişki kurmasını kolaylaştırır. Aynı zamanda böyle bir işbirliğinin uzun zaman ayakta kalmasının da teminatı olmuş olur.

Referanslar:

Bagis, Bilal (2016). "Döviz Kuru Sistemleri" (in Turkish). In Eroğlu, N., Dincer, H., & Hacıoğlu, U. (Eds.) *Uluslararası Finans: Teori ve Politika*, Ankara: Orion Kitabevi. ISBN: 6055145767. DOI: 10.13140/RG.2.1.4954.5848

Kenen, Peter (1969): "The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View" in R.Mundell and A. Swoboda eds, *Monetary Problems of the International Economy*, The University of Chicago Press.

Mundell, Robert (1961): A theory of Optimum Currency Areas, *American Economic Review*, 51 (4).

Dr. Bilal Bağış

bilalbagis@gmail.com